

УДК 913:911.3

З ІСТОРІЇ ОЗДОРОВНИЦЬ ГАЛИЧИНИ: ВОДОЛІКАРНЯ В МІСТЕЧКУ САСІВ ЗОЛОЧІВСЬКОГО ПОВІТУ

Оксана Стецюк , Роман Лозинський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: oksana.stetsyuk@lnu.edu.ua, roman.lozynskyu@lnu.edu.ua*

Стаття розвиває краєзнавчі та урбаністичні дослідження, що пов'язані з вивченням рекреаційного господарства Галичини в другій половині XIX – першій половині XX ст. Метою дослідження є аналіз передумов виникнення та діяльність оздоровчого закладу в містечку Сасів Золочівського повіту в складі Австро-Угорщини. Виникнення водолікарні в Сасові пов'язане з відомим галицьким родом колонізованих вірменів Торосевичів. Коли точно відкрито сам лікувальний заклад, у 1865 р. чи дещо згодом, не відомо. Перша віднайдена реклама водолікарні у львівському виданні “Gazeta Narodowa” датована 1868 р.

Наприкінці XIX ст. водолікарня у Сасові була єдиним бальнеологічним закладом у повіті. Найбільш активно заклад функціонував у 1880-ті рр. та функціонував до початку бойових дій на території Галичини під час Першої світової війни. Встановлено, що курортний гідротерапевтичний заклад “Сасів” мав розвинену матеріально-технічну базу для лікування та відпочинку гостей. Тут працювали відомі лікарі, що володіли сучасними на той час методиками оздоровлення та реабілітації (Францішек Медвей, Генрік Еберс). У водолікарні впроваджувалися водні процедури (душ, масаж), купання в річці Буг, грязелікування, опромінення кварцовою лампою, вправи гімнастичні тощо.

Заклад працював не цілорічно, а приймав відвідувачів з травня по жовтень кожного року. Той, хто мав бажання оздоровитися, міг зупинитися в будинках водолікарні, або в гостьових віллах у містечку і на передмістях. Лікувальний водний заклад потребував у значній кількості овочів і фруктів, молочної продукції, саме тому в Сасові та довколишніх селах розвивалися такі галузі, як городництво, садівництво, молочарство. Водолікарня була важливим джерелом доходів місцевих жителів. Описано інфраструктуру оздоровниці, цінову політику, медичний персонал. Встановлено роль і місце оздоровниці в рекреаційній системі Галичини кінця XIX – початку XX ст.

Ключові слова: курорт, Сасів, містечко, водолікарня, оздоровниці, санаторно-курортне лікування, мінеральні води, бальнеологія, Галичина.

Постановка проблеми. Галичина здавна відома ресурсами для оздоровлення і санаторно-курортного лікування. Однак лише в другій половині XIX – на початку XX ст. розпочався їхнє активне використання, розвивалася мережа оздоровчих закладів, частину з яких, на жаль, було зруйновано впродовж двох світових воєн. До таких закладів відноситься водолікувальний заклад у невеликому містечку Сасів Золочівського повіту провінції “Королівство Галичини та Володимирії” в складі Австро-Угорщини. Представлене дослідження дозволить доповнити наявну краєзнавчу інформацію з історії розвитку відпочинково-лікувальних закладів Галичини, сприятиме реконструкції та об'єктивному аналізу особи-

востей розвитку оздоровчо-реабілітаційних закладів краю, відтворенню цілісної картини рекреації й оздоровлення в регіоні й Україні загалом.

Метою статті є дослідження на основі архівних матеріалів, наукових і публіцистичних джерел передумов розвитку й особливостей функціонування курортного гідротерапевтичного закладу “Сасів”, який наприкінці XIX – на початку XX ст. користувався значною популярністю в Галичині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на сьогодні є чимало праць, присвячених відомим курортним центрам західної частини України, в яких автори простежили історією розвитку оздоровниць, формуванням курортних місцевостей. Найактивніше цю проблематику досліджували В. Клапчук, С. Кузик, М. Рутинський й ін. Питанню розвитку безпосередньо курорту Сасів присвячено декілька наукових праць. Ще в 1883 р., у роки становлення закладу, відомий лікар-бальнеолог Генріх Еберс видав працю про водолікувальний заклад під Золочевом [19]. У 1897 р. отець Василь Чернецький здійснив краєзнавче дослідження Сасова Золочівського повіту [9]. Багато інформації про містечко та його розвиток можемо почерпнути із довідників, газет, журналів та путівників кінця XIX – початку XX ст., зокрема з газет “Діло”, “Gazeta Lwowska”, “Gazeta Narodowa” [11–18, 27–29].

Виклад основного матеріалу. У XIX ст. в Європі були розроблені нові методики лікування, серед них – водолікування або гідротерапія, що набула великої популярності серед заможних верств населення. У Австро-Угорщині добре розвинена мережа курортів та оздоровниць, де основним лікувальним фактором виступала вода, сформувалася в Галичині. Наприкінці XIX ст. тут збудовано пансіонати та водолікарні, літній відпочинок на водах набув популярності, потік людей у такі заклади з року в рік зростав.

Вимоги щодо належного функціонування закладів відпочинку було встановлено законодавчо на державному рівні. Ще 30 квітня 1870 р. видано постанову про організацію служби здоров’я, до повноважень якої входили нагляд за курортами, а також видача дозволів на будівництво таких приватних закладів. Ці дозволи було видано ще в 1860 р. для Щавниці і Трускавця, у 1889 р. для Закопаного [10, с. 9]. 29 серпня 1890 р. на засіданні сесії Крайового сейму “Королівства Галичини та Володимирії” розглядалися результати дослідження стану курортів та оздоровниць з метою налагодження правових, адміністративних, поліцейських і санітарних умов діяльності закладів: “У нашому краю знаходяться більш-менш впорядковані або ж занедбані курорти у наступних місцевостях: в Криниці, Жегестуві, Буркуті, Висові – залізисті води, в Щавниці, Івонічу, Римануві – содові та йодовані мінеральні води, в Рабці, Трускавці і Моршині – йодовані та гіркі розсоли, в Любеню, Свошовіцах, Кржешовіцах, Конопківці, Пустомитах, Шклі, Майдані і Вапеннім – сірчані джерела. Оздоровниці, чи кліматичні місцевості, має наш край тільки одну в Закопаному, тому що місцевості як Рудно-Зимна Вода, Брюховичі, Корчин, Куляшне, Сасів, Спас, Завалів, Розділ і інші, до яких мешканці міст влітку для відпочинку виїжджають, оздоровницями ще назвати не можна” [10, с. 1].

У переліку добре знаних курортних місцевостей сучасної Львівщини, таких як Трускавець, Моршин, Любінь Великий наприкінці XIX ст. у різних довідниках та путівниках фігурувало містечко Сасів. Поселення лежить у мальовничій долині Бугу серед пагорбів низькогірного пасма Вороняки, які підвищуються до 375–400 м над рівнем моря. Сасів знаходиться на північ від Золочева над річкою Буг. Давня його назва – Комарів, проте в XVII ст. воно отримало нову назву на честь гербу *Sas* нового власника Яна Даниловича¹.

¹ Відомий представник руського за походженням заможного шляхетського роду Даниловичів. Дід польського короля Яна III Собеського.

Поселення мало оборонне значення, тому, завдяки старанням власника, в 1615 р. король Сигізмунд III надав жителям Сасова привілеї магдебурзького права. У цьому ж столітті збудовано папірню, яку в 60-х рр. XIX ст. перебудовано, її вважали однією із найбільших у Польщі.

У “Ілюстрованому путівнику по австрійських державних залізницях” за 1892 р., в розділі про потенціал найближчих від м. Золочева атракційних поселень написано: “По дорозі до Підгорець, близько 8 км від Золочева, знаходиться містечко Сасів із взірцево впорядкованою і електрично освітленою фабрикою паперу (переважно папіросного) Зигмунта Вейсера. Власник фабрики з великою готовністю дає дозвіл на її відвідування. У містечку є водолікувальний заклад, відомий впродовж багатьох років” [20, с. 10].

Містечко Сасів із селами Колтів і Луковець належали до власності княгині Марії Кароліни Собеської, яка 11 березня 1740 р. продала їх князеві Міхалу Казимиру Радзивіллю, згодом поселення перейшли у спадок його синам Каролію Станіславу та Ієроніму Радзивіллю. 16 січня 1783 р. власником цих територій став Мацей грабій (*hrabia*, граф) Старженський. А 5 березня 1791 р. м. Сасів із селами Колтів, Верхобуж, Хмелева, Руда, Гута, Опаки, Побіч і Луковець дісталися Адамові Старженському, потім як спадок 19 грудня 1814 р. їх отримав його син Александер, який продав усе, окрім Сасова та прилеглих сіл Хмелева і Побіч. У 1830–1840-х рр. панський будинок у містечку певний час орендували в Старженських військові, влаштувавши в ньому госпіталь.

Отож 9 квітня 1840 р. новими власниками Сасова стали син Александра Старженського Францішек (*Franciszek Ferdynand hr. Starzeński h. Lis*) та його дружина Софія (*Zofia Palmira Elmira ks. Światopełk-Czetwertynska na Nowej Czetwertni h. Pogoń Ruska*). У науковій літературі поширена версія, що модерний курортний гідротерапевтичний заклад “Сасів” закладено в 1869 р. саме графом Францішеком Старженським [5, с. 307]. Проте графи Старженські володіли Сасовом лише до 1855 р., далі його було продано Болеславу Комарницькому (дідичу с. Ярославичі в Золочівському ключі), а потім містечко перейшло до Міхала Віта Торосевича [29, с. 192–193].

Поява водолікарні в Сасові пов’язана з відомим галицьким родом полонізованих вірменів Торосевичів, що походив зі Станіславова, від міського райці Тороса Аксентовича і Маріам Амівричової, які жили в першій половині XVIII ст. Відомо, що в середині XIX ст. представники роду вже володіли маєтностями в околицях Золочева, а в 1865 р., за даними “Вільної енциклопедії вірмен у Польщі” Міхал Віт Торосевич (1809–1869) – листопадовий повстанець (1830–1831), поміщик, господарський діяч, публіцист, “придбав у Болеслава Комарницького місто Сасів (Золочівський повіт), де заснував водолікарню, довіривши її директору Францішеку Медвею” [30]. Коли точно відкрито сам лікувальний заклад, в 1865 р. чи дещо згодом, невідомо. Перша віднайдена реклама водолікарні у львівському виданні “*Gazeta Narodowa*” із згадкою про Ф. Медвея як її директора датована 1868 р. (див. нижче).

Цікаво, що найвідоміший представник роду Торосевичів у XIX ст., – Теодор Ян Торосевич (1789–1876), – це славетний польський аптекар-фармацевт, бальнеолог і бальнеохімік, лікар. У 1819 р. він відкрив у Львові аптеку, а поряд з нею розмістив добре обладнану лабораторію, в якій, за прикладом тогочасної європейської фармації, проводив хімічні аналізи [31]. Теодор Торосевич є автором понад сотні наукових праць, він дослідив і описав склад лікувальних вод майже всіх курортів Галичини, а в 1849 р. опублікував книгу “Мінеральні джерела в Королівстві Галичини та на Буковині, описані з погляду фізико-хімічних властивостей” (“*Źródła mineralne w Królestwie Galicji i na Bukowinie pod względem*

fizyczno-chemicznych właściwości opisane”). Цілком можливо, що саме він порадив своєму родичу Міхалу Торосевичу придбати Сасів і відкрити в ньому водолікарню на базі палацу й парку зі ставом, які раніше вже використовувалися з медичною метою, – як військовий госпіталь. Можливо, саме він підшукав також і дирек-тора Францішека Медвея.

Після смерті в 1869 р. Міхала Віта Торосевича Сасів і водолікувальний заклад успадкував його племінник – Микола Торосевич (1844–1911). Міхал Віт сам не створив сім'ї, однак він був законним опікуном племінника Миколи, в якого рано помер батько. Саме з Миколою Торосевичем пов'язана розбудова водолікарні та період її розквіту. Він був учасником Січневого повстання (1863–1864), став хорошим підприємцем і ще кращим політиком, тричі обирався депутатом Галицького крайового сейму [32].

Пrawdopodobно, що з плином часу водолікарня у Сасові поступово занепадала. Не маючи джерел мінеральних вод, вона не витримувала конкуренції з іншими курортно-відпочинковими місцевостями. Відомо, що напередодні Першої світової війни лікарня мала вже нових власників – підприємців братів Вейзерів, а її відвідувачами були здебільшого небагаті євреї. Однак не відомо, як саме вона перейшла до братів, чи її продав Микола Торосевич, чи це відбулося після його смерті в 1911 р.

Наприкінці XIX ст. водолікарня у Сасові була єдиним бальнеологічним закладом у повіті. Пік її розквіту, ймовірно, припав на 1880-ті рр. У 1883 р. заклад у Сасові був якраз після реконструкції та покращення устаткування для лікування та відпочинку гостей. Зокрема, розбудовано й оснащено казино – карти, фортепіано, більярд, кегельбан і гімнастика, музика два рази в тиждень. Сезон тут тривав від 15 травня до 31 жовтня. Загальні витрати на перебування в лікарні становили від 17,5 злотих до 22 злотих у тиждень (рис. 1–2). У 1882–1883 рр. головним лікарем у закладі був Генрік Еберс. Це відомий польський бальнеолог, у закладах, де він лікував, впроваджувалися водні процедури (душ, масаж), грязелікування, опромінення кварцовою лампою (використовується сьогодні при захворюваннях шкіри і суглобів).

Рис. 1–2. Реклама бальнеологічного закладу в Сасові, 1883 р. – справа, 1891 р. – зліва [15, с. 8; 17, с. 9].

Fig. 1–2. Advertisement of a balneological establishment in Sasiv, 1883 - right, 1891 - left.

Золочів, центр повіту, і Сасів позитивно доповнювали один одного в економічному розвитку. Золочів, після побудови залізниці зі Львова до Тернополя, став доволі великим транспортним вузлом. Наявність поруч у Сасові водолікарні сприяла тому, що в Золочеві почали селитися після виходу у відставку колишні чиновники та військові з усєї Галичини.

Цікавий опис Сасова і його околиць з кінця XIX ст. читаємо на шпальтах газети "Gazeta Narodowa" за 1872 р. (№ 126–128) [11–13]. Автор статті Ян Грегожевський описує свої враження від поїздки до славного містечка: "Хто не чув цієї назви?... Думаю, що десята частина відвідала його, вчашаючи до місцевого лікувального водного закладу, а друга десята частина також незабаром його відвідає з цієї ж причини. Хто знає, може і не помилюся, якщо скажу, що місцеві мешканці завдячують тим відвідинам слабим нервам своїх гостей..." [11, с. 1].

Не оминає автор детального змалювання парку, що був окрасою міста: "Русло Бугу і декілька краєвидів, розгорнутих над його берегами, відділяють властиво містечко Сасів від водного закладу і зразу збоку розташованого парку. Один із потоків, що плінуть до Бугу, спрямовано до середини парку, де крізь шлюзи діставшись до водозбору, розлився на великій поверхні та сформував озеро або ж ставок, який перетинає кілька островків і каналів. З протилежної сторони озера вода виходить через такі ж шлюзи поза парк і злившись знову з потоком, плине по луці до Бугу" [11, с. 1].

Як виглядав парк зі ставом, на якому також можна було поплавати на човні, можемо побачити на листівці, відправленій паном Тадеушем у 1902 р. до своєї знайомої у Краків (рис. 3).

Рис. 3. Парк зі ставом у Сасові на початку XX ст. [6].

Fig. 3. Park with a pond in Sasiv at the beginning of the 20th century.

Проте з давніших документів дізнаємося, що став у Сасові існував ще століттям раніше, можливо в не такому досконалому вигляді як наприкінці XIX ст., проте його чітко позначено на земельних планах XVIII ст.

Ще в період Речі Посполитої, в 1759 р., виконано декілька карт сіл Золочівського повіту Львівської землі Руського воєводства, що належали князям Радзивіллам (у цей час Сасів теж був у їхній власності). На картах позначено межі населених пунктів, а також площі лісів, гаїв, полів, луків, поселень і інших об'єктів. Цю масштабну роботу виконав присяжний геометр Станіслав Мікошевський (gysowane przez Stanisława Mikoszewskiego Komornika Granicznego Wiskiego Geometry Przysięgłego) (рис. 4).

Рис. 4. Карта земель міста Сасів, середина XVIII ст. [7].

Fig. 4. Map of the lands of the city of Sasiv, mid-18th century.

На 15 аркуші цієї збірки карт знаходимо детально виконану в масштабі 1 : 500 карту Сасова. На карті позначено поля (міські, костельні, церковні), луки, болота, стави, ріки, гаї, ліси, фільварки й інші прилеглі території. У північній частині міста знаходилися два ставки: один призначений і збудований очевидно для потреб папірні, інший підписано як сасівський міський став, доволі значний за площею, що тягнувся у вигляді рукава із південного сходу на північний захід [7].

Ян Грогожевський зазначає: “Появі палацу, парку і озера з його островами, каналами, мостами і шлюзами треба завдячувати графові Старженському. Він мав тут приймати в гостях цісара Франца під час його перебування в Галичині. Чи внаслідок якихось перешкод, чи з причини незакінченого спорудження палацу і парку, намір той не зник з думок графа Старженського. Закінчилося це загалом же той достойний гість тримав до Христа сина Старженського у Львові, але Сасова не відвідав. Зрештою, завдяки проекту, місто стало прикрашено палацом і парком. Нинішній власник маєтку (йдеться про 1872 р.) є Микола Торосевич (Mikolaj Torosiewicz)” [11, с. 1].

Упродовж свого правління цісар Франц Йосиф I декілька раз відвідував столицю Галичини, щоби засвідчити тісний зв'язок провінції з імперією. Уперше цісар побував у Львові 16 жовтня 1851 р., згодом – у червні 1855 р., третій раз – 11 вересня 1880 р., четвертий візит відбувся восени 1894 р., коли у Львові проходила Крайова виставка. Наступного разу Франц Йосиф I знову відвідав Галичину аж у 1903 р. [4]. У пресі детально висвітлювалися всі візити Франца Йосифа I у Галичину і, на жаль, ні в публіцистичних, ні в архівних документах не вдалося знайти підтвердження того, що цісар став хресним батьком сина Францішка Старженського чи відвідував Сасів. Проте легенда про Франца Йосифа продовжує поширюватися і сьогодні. У виданому в 2013 р. путівнику “50 куточків Львівщини, які варто відвідати” наведено інформацію, що містечко Сасів колись було відомим бальнеологічним курортом: тут був проїздом імператор Франц-Йосиф [1].

Чи був Франц Йосиф I у Сасові, чи не був достеменно не відомо, але в 1887 р. містечко відвідав спадкоємець трону архикнязь Рудольф. Син цісаря архикнязь Рудольф та його дружина Стефанія завітали до Львова 2 липня. Цей візит тривав тиждень. Окрім Львова, у вівторок 5 липня цісаревич відвідав Золочів, Сасів, Підгірці, Пеняки. “До Сасова (містечка) прибув Найдостойніший Гість в 9 годині зранку. При в'їзді до містечка було поставлено тріумфальну арку, де прибуття Найдостойнішого Спадкоємця Трону чекало духовенство двох обрядів, представники гміни та гміни ізраїльської, школярі і т. д. Будинки вздовж дороги були прикрашені. За межами міста Найдостойніший гість минув заклад водолікарні, яка розташована у гарному парку по обидві сторони шляху та належить до пані Клавдії Торосевич. Прямо за закладом водолікарня знаходиться фабрика паперу папіросного, яку Найдостойніший Гість найласкавіше побажав відвідати. Пан Зигмунд Вейзер, власник тої фабрики, доклав чимало старань для найкращого прийняття Найдостойнішого гостя”... [16, с. 4]. Без сумніву для громади міста цей візит став однією із яскравих подій.

Аналіз історичних джерел дає всі підстави стверджувати, що лікарню створено на основі головного панського будинку. Інвентаризація майна Сасова 1842 р. включає усю панську власність на території міста та сіл Побіч і Хмелева, а саме: нерухоме та рухоме майно, панський будинок, помешкання економа, халупи, стайні, пасіки, кузня, три млини, фабрика фаянсу, бровар та вирощування хмелю, тартак, цегельня, виробництво вапна, мазі, горілчаний промисел, описи лісів, лук, полів, двох ставів, кількість худоби, список промислового обладнання тощо. Також подано списки мешканців Сасова: 265 католиків та 89 іудеїв, котрі сплачували чинш з будинків та ґрунтів [8, арк. 69-78]. У цьому ж документі під номером LXXXI (81) зазначено будинок на 19 кімнат, найнятий через уряд під військовий госпіталь, змурований на фундаменті з каменю та цегли у формі прямокутника [8, арк. 47]. Подвір'я має доріжки, вимощені кам'яними плитами, територію від міста обгороджено дерев'яним плотом. Будинок уряд орендував до кінця липня 1846 р., річна плата становила 800 злотих [8, арк. 54, 97]. Це приміщення у центрі ринку використовувалося як військовий шпиталь від 22 квітня 1834 р. за угодою між Александром Старженським і “Високим Скарбом Військовим” [8]. Можливо, що такий успішний досвід функціонування лікувального приміщення та підштовхнув пізніше спадкоємців Старженських організувати водолікарню на території панського маєтку.

У документі наведено також детальний опис лісів, які належали до власності пана: на території соснового лісу “Borek”, частина якого знаходиться на лівій стороні цісарської дороги, навпроти головного житлового будинку розбито англійський парк, з річки Бужок каналами підведено воду, яка тече між клумб, дерев і кущів, тут ростуть і місцеві види

дерев, і закордонні. При самому цісарському шляху, як виїхати з міста до Бродів, по правій стороні тої дороги навпроти англійського парку, знаходиться головний житловий будинок [8, арк. 3, 90].

В інвентарному описі 1842 р. немає жодних згадок про водолікарню, проте він засвідчує про належні соціально-економічні умови для її створення. Водолікарня займала вигідне положення у північно-західній частині містечка недалеко від головного шляху: “Дорога з гравію, що йде до Бродів, відділяє парк від соснового гаю. По одній стороні дороги при самому вході до гаю височіє палац, де містяться помешкання директора, дирекція, велика зала концертна і кілька помешкань для пацієнтів. За кілька кроків збоку збудовано щось на подобі ресторану, де знаходиться зала для прийому їжі. З іншої сторони дороги на площині, що прилягає до парку, тягнеться спочатку довгий поверховий кам’яний будинок, повернутий зашкленою стороною на південь, колись призначений під оранжерею, а зараз тут знаходяться купельові басейни; а потім від нього перпендикулярно тягнучись у дві лінії йдуть два довгих і великих будинки та один маленький, призначені для пацієнтів і гостей, що прибувають.

Ця частина Сасова літом є дуже жвавою. Зимом мало тут руху. Проте з першим співом солов’я і аж до осені постійно прибувають і від’їжджають гості, а в місяцях липень і серпень їх кількість досягає максимуму. Вони зупиняються в будинках водолікарні, а також в містечку і на передмістях. У той же час починаються гучні фестини і забави, вечори танців і концерти, масові екскурсії до Підгорець і в інші околиці. У парку щонеділі та в свята є багато людей. Сюди вчащають також мешканці Золочева, для яких є всього миля дороги сюди, які по щоденній міській праці охоче спішать сюди подихати свіжим повітрям і поділитися враженнями. Концерти і салонні забави найчастіше відбуваються у великій залі палацу, які теж відвідує місцева шляхта з довколишніх територій. Директор закладу п. Медвей, поєднуючи прекрасне з корисним, запровадив впродовж останніх п’яти років п’ять концертів; з них три – для Товариства педагогічного, а два – для Державного товариства опіки” [11, с. 1].

Точну кількість людей, що перебували в закладі тоді складно окреслити, враховуючи, що деякі відвідувачі прибували на кілька годин чи на один день з метою відвідин пацієнтів або для забави і короткочасного відпочинку, тому складно сказати скільки хворих осіб прибуло для лікування, а скільки людей є тут з ціллю оздоровлення. За даним дирекції, яка вела записи для власного ужитку, можна взяти цифру 80 за нормальну кількість осіб, що є тут наприкінці липня. Впродовж 1871 р. загальна кількість гостей, що лікувалася, становила 96 осіб. З них на Східну Галичину припадало 85 осіб, із Західної Галичини – 3 особи, з “Конгресівки” – 3, Волині – 5 осіб [11, с. 1]. Як на заклад водний (гідротерапевтичний), а при тому крайовий, ця кількість не є малою, проте, порівняно з водомінеральними закладами закордоном, є незначною. Автор статті далі розмірковує про ефективність бальнеології, зокрема зазначає, що “система бальнеологічна охоплює багато чинників, які є основою здоров’я: свіже повітря та рухливість, харчування, спосіб життя тощо, повністю гігієну і дієтологію життя” [12, с. 1].

Директором закладу в 1868–1872 рр. був Францішек Медвей (Franciszek Medvey), фахівець, що “має за собою двадцятилітню практику і добрі результати лікування” [12, с. 2]. Заклад пропонував гімнастичні вправи, купання в річці Буг. Кімнати з лікування та обслуговуванням вартували в середньому щотижня 10,5 злотих (рис. 5).

З іменем Францішка Медвея пов’язана поява у Львові гідротерапевтичного закладу “Kisielka”. Лікар був ентузіастом гідротерапії і природних засобів лікування. Відомо, що

у 1858 р. він проходив практику в закладі доктора Юліуша Пуцара в Кенігсбрунні біля Дрездена. У 1859 р. повернувся до Львова і запустив в дію “Заклад водолікування і гімнастики” на території маєтку Карла Кісельки, місці відомому з традиційних купань мешканців міста [26, с. 189]. Керував закладом і займався лікувальною практикою, в 1864 р. видав працю “Hydrotherapia zastosowana do slabosci akutyecznych czyli gwałtownych” [25].

Poszukuje się dla powiatu Sokalskiego mechanika za subwencją corocznie 200 zlr. w. a. z obowiązkiem aby się w Sokalu z odpowiednią czeladzią osiedlił, w okolicy za stosownem wynagrodzeniem maszyn i narzędzi rolnicze reparaował, i powszednich narzędzi gospodarskich, pługów, bron, wozów, młynaków itp. dostarczał; główny warunek, by rozumiał mechanicznie, i maszyny dobrze ustawiał i reparaował. Ubiegający się zgłoszą się w przeciągu dwóch miesięcy, z dowodami uzdolnienia i dotychczasowego zatrudnienia, do kancelarii Oddziału Towarzystwa gospodarskiego w Sokalu. 2278 1-3	szwedzkiej naturalnej wody mineralnej i wód mineralnych. Cena bardzo przystępna. PAPIER ELEKTRO-MAGNETYCZNY P. ROYER leczy reumatyzm, bolesci krzyżów, sparaliżowanie, jak również katarę, irytacje piersi i naczyń oddechowych. 2226 2-24 Skład główny w Paryżu przy ulicy św. Marcina, 225 — we Lwowie w aptece p. Piotra Mikolascha, w Warszawie w składzie materiałów aptecznych p. Gallego, w Wilnie w aptece p. Chrościckiego.	Kaucja w kwocie 10.000 zlr. m. k. ubezpieczona kancelaria Dra praw SCHIERL w Wiedniu, Josefstadt, Laudongasse Nro. 33. połączone usługi swe dla Wiednia w interesach inkasowych, jakoteż w ogóle zastępowania w razach ściągania należności i w interesach komisowych firm na wielką skalę i <i>Towarzystwa</i>, do reprezentowania w rzeczach uprzywilejowanych, do wyrażania przywilejów, zastępowania w sprawach rekursów i zlatwania czynności, zawisłych od władz centralnych w Wiedniu, zastępowania w pretensjach spadkowych; podzielił w interesach w celu dostania pieniędzy z zakładów publicznych, za ubezpieczeniem hipotekarnym lub składając w zastaw efekta, nskonieć do załatwienia podobnych misyj, jako też w ogóle ułatwienia w powzięciu wiadomości i wszelkich szczegółów z Wiednia; naostatek poleca się kancelarja wszystkim do Wiednia przybywającym obcym w celu udzielania rady we wszelkich wypadkach. 2202 15-24
Dla gospodyń! W księgarni Karola Wilda we Lwowie wyszły i są do nabycia we wszystkich księgarniach krajowych Najlepsze 2218 2-6 i na długoletniem doświadczeniu oparte Przepisy do robienia najdoskonalszych konfittur, konserw, kompotów, lodów itp., przez Tomasza Gregorowicza, doświadczonego cukiernika. — Wydanie dru-	Zakład hydroterapeutyczny w Sasowie, połączony z gimnastyką, i kąpiele rzeczne w Bugu są otwarte na lato od 1. maja. Pokój z kuracją i usługa kosztuje tygodniowo 10 zlr. 50 ct. w. a. Są jednak tańsze i droższe pokoje. 2232 13-17 Traktjeria jest w miejsen. Franciszek Medvey, dyrektor zakładu.	Najpewniejszy środek przeciw wszelkim słabościom, które z niestrawności, słabego i zepsutego żołądka, z

Рис. 5. Рекламне оголошення гідротерапевтичного закладу в Сасові в “Gazety Narodowej”, 1868 р. [14, с. 4].

Fig. 5. Advertisement of a hydrotherapy facility in Sasiw in “Gazety Narodowej”, 1868.

У № 127 “Gazety Narodowej” від 10 травня 1872 р. читаємо продовження статті Яна Гжегожевського про Сасів: “Сасів спочатку називався Сас, від гербу родини Даниловичів”. У 1615 р. його засновник Ян Данилович отримав від короля Сигізмунда III привілей для Сасова на самоврядування та магдебурзьке право. Місто було закладене в стратегічному місці, адже саме тут пролягав основний шлях з Русі та Поділля на Волинь, з багатьох міст і містечок: Львова, Кам’яця, Бару, Тернополя до містечок: Кременця, Луцька, Городка, і Сокаля. Населений пункт було оточено муром і визначено три ярмарки щороку і два щотижня” [12, с.1]. Автор детально описує розвиток міста, коли воно було під владою Собеських, зокрема подає повністю декрет сина Яна III Собеського Якуба від 26 жовтня 1726 р., який мав би врегулювати стосунки між урядовцями і простим людом, а також хорошу вдачу місцевих жителів, їх гарну вроду, одяг, приязне відношення та працелюбність і подає це як важливі передумови, щоб відвідати місцину. В третій частині своєї розповіді “Про Сасів та його околиці” у № 128 від 11 травня 1872 р. автор описує традиційне заняття мешканців – гончарство. Є навіть обчислення, що продавши 300 штук виробів з глини (кількість, яку може виготовити один працівник за місяць), потративши кошти на глину, на випал тощо, чистий прибуток приносить з гончарства 10 злотих на одну хату в місяць [13, с. 1].

Уже згадану раніше в Сасові паперову фабрику, перша згадка про яку датована ще 1638 р., перебудовано в 1865 р. на місці, де була фабрика глиняних виробів. Спочатку

там виробляли папір до пакування, згодом – виключно папіросний папір. Працювало на ній 230 робітників, у рік паперу продукувалося на суму 460 тис. злотих, а експорт – 280 тис. (станом на 1888 р.) [21, с. 437]. Папірня спочатку перебувала у власності Комарницького, Вейзера і Холзера, згодом нею володів Зигмунд Вейзер (Zygmunt Weiser). У дію її приводила сила пару (прирівнювалася до сили 70 коней), тут можна було продукувати в добу 70 центнерів папіросного паперу. Працювало 60 робітників (з них 20 постійно), зокрема один машиніст німець і один чех, шість фабрикантів чехів і один німець, решта місцеві. Плата чоловікам приносила від 35 ст (центів) до 1 злр (злотий ринський) 50 ст в день, жінкам від 20 до 24 ст. Продукція постачалася за кордон – у Німеччину, росію, Туреччину [13, с. 1]. Під час Першої світової війни підприємство знищене російською армією.

Сасівські міщани славилися як відомі майстри – ковалі, стельмахи, гончарі, фурмани. Важливі галузі, які забезпечували стабільний дохід, як зазначав автор статті в газеті, – це городництво, садівництво і “господарство жіноче”. Лікувальний водний заклад потребував у значній кількості овочів і фруктів, молочної продукції. У ньому знаходилася власна мала кав’ярня, яка потребувала щоразу більше свіжого молока, квасного молока, вершків, сметани, масла, овочів і фруктів. Тому, виникав спільний інтерес консументів на підприємстві та продуцентів у селі, що забезпечувало останнім можливість доброго збуту своїх продуктів, а також було важливим для розвитку господарських товариств, скерування діяльності в цілі освіти і покращення рільництва.

У Сасові добре відомою постаттю тоді був руський священник Олександр Корчинський, член Повітової ради в Золочеві, який заклав у своїй парафії позичкову касу в 1855 р., в 1871 р. її капітал становив 1 359 злр. До заслуг сьондза О. Корчинського автор статті зараховує також заснування в Сасові в 1853 р. тривіальної школи. Наприкінці статті наведено статистику населення та кількість дітей, які ходять до школи. Із 3 111 мешканців Сасова (1 559 жінок і 1 552 чоловіків), 912 осіб було греко-католицького обряду, 644 – латинсько-католицького, 1 551 – іудейського віровизнання, 4 – євангелісти [13, с. 2].

Важливим джерелом інформації про оздоровчі заклади того часу є путівники та довідники статистично-описового характеру [24, 30, 31]. Як подає “Przewodnik po zdrowiskach i miejscowosciach klimatycznych Galicji” (1912) на першому місці за кількістю місць та рекреантів, що оздоровлювалися та лікувалися, серед курортів Галичини знаходилися Криниця і Закопане. Іншими відомими курортами в той час були: Рабка, Щавніца, Івоніч, Риманів і Трускавець. Менші лікувальні заклади знаходилися у Жегестуві, Висові, Моршині і Буркуті. В окрему групу виділяли купельові сірчані заклади: Любінь, Немирів, Свошовіце і Пустомити, Конопківка, Шкло, Горинець, Подгуже, Кржешовіце, Новосельце [24, с. 14].

Доповненням до курортів були розкидані по усьому краю санаторії та клініки, серед яких – чимало першокласних закладів із погляду гігієни та комфорту. До них належали санаторій доктора Длуского в Закопаному, клініка доктора Тарнавського в Косові, великий заклад гідро- і фізіотерапевтичний доктора Храмца в Закопаному, заклади гідропатичні доктора Елберса в Криниці, доктора Градера в Яремче, доктора Жураковського в Татарові, доктора Міхаліка у Ворохті, доктора Закревського в Марийовце, а також “примітивний заклад гідропатичний” у Сасові [24, с. 14].

Упродовж відпочинкового періоду 1911 р. офіційна статистика “закладів купельових та літницьк” була такою: Закопане – 12 911 осіб, Криниця – 11 180, Івоніч – 6 025, Трускавець – 4 356, Щавніца – 4 312, Любінь – 3 953, Рабка – 3 700, Яремче – 3 600, Риманів – 2 810, Жегестув – 1 698, Делятин – 1 371, Свошовіце – 1 266, Немирів – 700,

Моршин – 692, Кросьценко – 522, Висова – 412, Буркут – 315, Новосельце – 178 осіб [24, с. 19].

Кількість гостей у санаторіях: доктора Храмца в Закопаному – 822 осіб, д-ра Тарнавського в Косові – 338, д-ра Длускего в Закопаному – 328 осіб. До числа цих рекреантів належало б додати з великих “літниць” Брюховичі, де відпочило близько 4 000 осіб і Бистру – близько 2 000. Проте, як зазначають автори “Путівника”, ці цифри є сумнівними, тому що в різних закладах відрізнялася методика ведення обліку гостей.

У “Przewodniku po zdrowiskach i miejscowosciach klimatycznych Galicji” знаходимо передвоєнний опис оздоровчого закладу в Сасові за 1912 р.:

“Сасів – місто в Золочівському повіті, нараховує 4 400 мешканців. Суд та податковий уряд – у Золочеві. Парафія римо-католицька і греко-католицька – на місці. Школа змішана 4-класова. Є пошта, телеграф, телефон. Найближча залізнична станція – в Золочеві (13 км). Добра дорога.

Положення закладу: водолікувальний заклад лежить на відстані 2 км від містечка Сасів; околиця є горбиста з найгарнішими місцями пасма Вороняків, які тягнуться звідси через Черемошне до Білого Каменю (де є руїни замку).

Проживання: заклад складається із 5 будинків, призначених для осіб, що перебувають на лікуванні. Будинки облаштовано доволі примітивно, подібно як і водолікувальний заклад. Кількість гостей щорічно: близько 200 осіб бідніших євреїв.

Забезпечення харчування: є ресторація, або ж продукти можна дістати поруч в Сасові.

Лікування: водолікувальний заклад обладнаний досить примітивно. В містечку є два лікарі – доктор Уриш і Бененвальд. Є аптека.

Екскурсії: до палацу Собеського в Підгірцях (дорогою 8 км), де знаходиться картинна галерея, до замку родинного Собеського в Олеську (16 км)” [24, с. 161].

У яких роках точно почав працювати в Сасові зазначений в “Przewodniku...” доктор Р. Уриш встановити складно, проте відомо, що в 1909 р. він вже там був. У “Gazecie Lwowskiej” від 14 липня 1909 р. зазначено, що 13 квітня 1909 р. до готелю “Європейський” прибув “R. Urysz z Sassowa” [18, с. 6]. Щодо персоналії доктора С. Бененвальда лише відомо, що він разом із сім’єю у складі трьох осіб прибув із Сасова в місто Відень 15 серпня 1914 р. [23, с. 258]. Освічені фахівці у передчутті воєнної небезпеки залишали менші міста і села.

Лікарня діяла аж до початку бойових дій на території Галичини під час Першої світової війни. У “Skorowidze przemyslowo-handlowym Królestwa Galicyi. 1913” знаходимо рекламне оголошення водного закладу в Сасові під назвою “Zygmuntówka” [28, с. 119]. Лікарня знаходилася на території парку площею 30 моргів і пропонувала для лікування та оздоровлення 30 номерів. Сезон тривав з травня по вересень. У переліку лікувальних закладів та курортів зазначено, що водний заклад у Сасові належав братам Вейзерам, відомим підприємцям та власникам однієї із найбільших фабрик паперу в Галичині (рис. 6–7). Рекламу лікарні було розміщено поруч з оголошеннями фабрик паперу та парового тартака Вейзерів у Сасові, тому можемо припустити, що лікарню названо на честь Зигмунда Вейзера.

У роки Першої світової війни галицькі землі з перших днів стали місцем активних зіткнень між австро-угорськими і російськими військами. Тут відбулася одна з найбільших у війні Галицька битва, яка тривала з 18 серпня по 21 вересня 1914 р. і завершилася успіхом росіян. Важливим епізодом Галицької битви була Золочівська битва, яка розпочалася 26 серпня 1914 р. В околицях міста, між верхів’ями рік Західний Буг, Золота та

Гнила Липа до 1 вересня відбувалися жорстокі бої 3-ї армії генерала Ніколая Рузьського і 8-ї армії генерала Алексея Брусілова російського Південно-Західного фронту з 3-ю австро-угорською армією під командуванням генерала Рудольфа фон Брудермана. Австрійці тоді зазнали поразки і змушені були відійти, залишивши без бою Львів [3, с. 52–60]. Саме тоді Сасів опинився майже на рік під окупацією росіян. Доля будівлі водолікарні в цей час не відома, можливо вона стояла зачиною або ж зазнала руйнувань під час боїв 1914 р. або 1915 р.

Рис. 6–7. Згадки про водолікарню у Сасові в “Skorowidze przemysłowo-handlowym Królestwa Galicyi. 1913” (рекламне повідомлення – справа, згадка в переліку лікувальних закладів і курортів Галичини – зліва) [28, с. 119, 87].

Fig. 6–7. Mentions of the water hospital in Sasiw in “Skorowidze przemysłowo-handlowym Królestwa Galicyi. 1913” (advertising message – on the right, mention in the list of medical institutions and resorts of Galicia – on the left).

У результаті воєнних подій на Галицькій землі (серпень 1914 – червень 1915) містечка і села зазнали руйнувань, зокрема і Сасів. За даними перепису 1857 р. у Сасові мешкало 2 697 осіб, в 1880 р. – 3 428, 1909 р. – 3 996, 1914 р. – 3 985 осіб, то за переписом 1921 р. зафіксовано 3099 осіб [22, с. 1732], у 1935 р. кількість населення незначно зросла до 3 136 осіб. Найбільших демографічних втрат зазнало єврейське населення. Австрійська влада євреїв вивозила із зони бойових дій, і самі вони виїжджали, втікали, рятувалися як могли. Якщо в 1872 р. в Сасові проживало 1 551 осіб іудейського віровизнання, то в 1921 р. їх кількість становила 1 096 осіб, тобто на 30 % менше.

Про занепад Сасова та водолікарні пише Мирон Потопник, уродженець Золочівського повіту, у статті “Історія сіл і містечок Золочівщини” у діаспорному виданні “Золочівщина: її минуле і сучасне”: “З бігом часів Сасів почав підупадати і перестав бути “курортом”,

бо поправді, крім свіжого повітря, він не мав будь-яких лікувальних особливостей. Наслідком воєнних подій у 1915 р., фабрику знищено, а парк з альтанками за часів поверсальської Польщі розпарцельовано” [2, с. 179–180]. Отже, сумарно водолікарня у Сасові проіснувала близько 50 років. Після занепаду водолікарні Сасів так і не відродився. Сьогодні це невелике село в Золочівському районі з населенням понад 600 осіб, у сім разів менше, ніж на початку ХХ ст.

Висновки. Функціонування водного курорту в містечку Сасів поблизу Золочева у Галичині – важливий епізод в історії санаторно-курортної сфери регіону. Досвід багатолітнього функціонування лікарні в Сасові свідчить про підприємливість її власників та можливості залучення рекреантів за належної інфраструктури та медичного обслуговування навіть за відсутності джерел мінеральних вод. Популярність закладу в ті часи є свідченням широкого застосування не тільки методів гідротерапії, а й різних форм фізіотерапії. Саме тут працювали відомі лікарі Генрік Еберс та Франтішек Медвей, а місцеві жителі знаходили ринок збуту продукції домашнього господарства. Водолікарня виконувала важливу роль в оздоровленні та відпочинку населення краю, адже її гостями були переважно жителі Східної Галичини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вороняк І. 50 куточків Львівщини, які варто відвідати. Львів, 2013. 224 с.
2. Золочівщина: її минуле і сучасне / упоряд. В. Болубаш. Нью-Йорк–Торонто–Канберра, 1982. 661 с.
3. Карпинець І. Галичина: Військова історія 1914–1921 років. Львів, 2005.
4. Осередчук М. А. Львів–Відень у кінці ХІХ – початку ХХ століття: візити представників Габсбурзької династії до Львова та їх відображення у пресі. *Архіви України*. 2013. № 4. С. 93–110. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ay_2013_4_7.pdf.
5. Рутинський М. Курорт Сасів на Львівщині: історико-географічні особливості функціонування у ХІХ – на початку ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 42. С. 306–310.
6. Сайт “Allegro”. URL: <https://archiwum.allegro.pl/oferta/sassow-park-obieg-zloczow-1902-i13369984881.html>.
7. Центральний державний історичний архів України м. Львів. Фонд 720. Опис 1. Справа 402. Карти земельних ділянок сіл Золочівського повіту та м. Золочева (почато 1752, закінчено 1759 р.), арк. 15.
8. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Колекція документів О. Чоловського. Фонд 141. Опис 1128. Inwentarz dobr Sassow. 1842. 100 арк.
9. Чернецький В. М. Сасів в повіті Золочівським. *КМ*. 1897. № 10. С. 22–26.
10. Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1890. Alegat 28. [Kadencja VI, sesja II, al. 28]. Biblioteka Jagiellońska, 418423 III. Str. 1.
11. Gazeta Narodowa, 9 maja 1872, Nr 126.
12. Gazeta Narodowa, 10 maja 1872, Nr 127.
13. Gazeta Narodowa, 11 maja 1872, Nr 128.
14. Gazeta Narodowa, 12 lipca 1868, Nr 159.
15. Gazeta Lwowska, 19 lipca 1883, Nr 163.

16. Gazeta Lwowska, 5 lipca 1887, Nr 150.
17. Gazeta Lwowska, 7 czerwca 1891, Nr 127.
18. Gazeta Lwowska. 14 lipca 1909, Nr 157.
19. Ebers H. Sassow, Zakład wodoleczniczy w Galicyj pod Zloczowem w r. 1883. Lwów : T-wo Pedagog., 1883. 12 s.
20. Inlender A. Przewodnik ilustrowany po c. k. austr. kolejach panstwowych. Wieden, 1892. Str. 10.
21. Kołaczkowski Ju. Wiadomości dotyczące się przemysłu i sztuki w dawnej Polsce. Krakow : Nakładem Mikołaja Kańskiego, 1888. 437 s.
22. Księga adresowa Polski 1928 r., woj. tarnopolskie. Tow. Rekl. Międzynarod., Warszawa, 1928.
23. Księga pamiątkowa i adresowa wygnańców wojennych z Galicyi i Bukowiny 1914–1915 oraz Album pamiątkowe. Cz. 3. Prowincya i Bukowina.
24. Lewicki S., Orłowicz M., Praschil T. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji. Lwów, 1912. 108 s.
25. Medvey Franciszek. Bibliografia Estreichera. Str. 93. URL: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/indeks/3078.html>.
26. Jandziś S., Zaborniak S., Pleśniak A. Z tradycji wodolecznictwa we Lwowie przed 1914 r. *Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie*. 2015. № 2.
27. Sasów. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1889. T. X (Rukszenice–Sochaczew).
28. Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi 1913. II wydanie. Lwow, 1912.
29. Skorowidz wszystkich miejscowosci polozonych w Krolestwie Galicyi I Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestem Krakowskiem. Lwow, 1868. 272 s.
30. Zięba A. Michał Wit Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=Micha%C5%82_Wit_Torosiewicz.
31. Zięba A. Teodor Jan Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php/Teodor_Jan_Torosiewicz.
32. Zięba A. Mikołaj Henryk Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=Miko%C5%82aj_Henryk_Torosiewicz.

REFERENCES

1. Voroniak, I. (2013). *50 corners of Lviv region that are worth visiting*. Lviv [in Ukrainian].
2. Bolyubash, V. (eds.). (1982). *Zolochivshchyna: its past and present*. New York–Toronto–Canberra [in Ukrainian].
3. Karpynets, I. (2005). *Halychyna: Military History 1914–1921*. Lviv [in Ukrainian].
4. Oseredchuk, M. A. (2013). Lviv–Vienna in the late 19th and early 20th centuries: visits of representatives of the Habsburg dynasty to Lviv and their reflection in the press. *Archives of Ukraine*, 4, 93–110. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ay_2013_4_7.pdf [in Ukrainian].
5. Rutynskyy, M. (2013). Sasiv resort in Lviv region: historical and geographical features of functioning in the 19th – early 20th centuries. *Visnyk of the Lviv University. The series is geographical*, 42, 306–310 [in Ukrainian].
6. Sait “Allegro”. URL: <https://archiwum.allegro.pl/oferta/sassow-park-obieg-zloczow-1902-i13369984881.html> [in Polish].

7. Central State Historical Archive of Ukraine (1752–1759). *Fund 720. Description 1. Case 402. Maps of land plots of villages of Zolochiv County and the city of Zolochiv*. Lviv [in Ukrainian].
8. Collection of documents of O. Cholovsky (1842). *Fund 141. Description 1128. Inwentarz dobr Sassow*. Lviv [in Polish].
9. Chernetskyy, V. M. (1897). *Sasiv in Zolochiv district*. KM, 10 [in Ukrainian].
10. Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1890. Alegat 28. [Kadencja VI, sesja II, al. 28]. Biblioteka Jagiellońska, 418423 III. Str. 1 [in Polish].
11. *Gazeta Narodowa*, 9 maja 1872, Nr 126 [in Polish].
12. *Gazeta Narodowa*, 10 maja 1872, Nr 127 [in Polish].
13. *Gazeta Narodowa*, 11 maja 1872, Nr 128 [in Polish].
14. *Gazeta Narodowa*, 12 lipca 1868, Nr 159 [in Polish].
15. *Gazeta Lwowska*, 19 lipca 1883, Nr 163 [in Polish].
16. *Gazeta Lwowska*, 5 lipca 1887, Nr 150 [in Polish].
17. *Gazeta Lwowska*, 7 czerwca 1891, Nr 127 [in Polish].
18. *Gazeta Lwowska*, 14 lipca 1909, Nr 157 [in Polish].
19. Ebers, H. (1883). *Sassow, Zakład wodolecznicy w Galicji pod Zloczowem w r. 1883*. Lwów : T-wo Pedagog. [in Polish].
20. Inlender, A. (1892). *Przewodnik ilustrowany po c. k. austr. kolejach panstwowych*. Wieden, Str. 10 [in Polish].
21. Kołaczkowski, J. (1888). *Wiadomości dotyczące się przemysłu i sztuki w dawnej Polsce*. W Krakowie : Nakładem Mikołaja Kańskiego, 437 [in Polish].
22. *Księga adresowa Polski 1928 r. (1928)*. Woj. tarnopolskie. Tow. Rekl. Międzynarod. Warszawa [in Polish].
23. *Księga pamiątkowa i adresowa wygnańców wojennych z Galicyi i Bukowiny 1914–1915 oraz Album pamiątkowe*. Cz. 3. Prowincya i Bukowina [in Polish].
24. Lewicki, S. Orłowicz, M. Praszil, T. (1912). *Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji*. Lwów, 108 [in Polish].
25. Medvey, F. (n. d.). *Bibliografia Estreichera*. Access. Str. 93. URL: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/indeks/3078.html> [in Polish].
26. Jandziś, S., Zaborniak, S., Pleśniak, A. (2015). *Z tradycji wodolecznictwa we Lwowie przed 1914 r. Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie*, 2 [in Polish].
27. *Sasów. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1889. T. X (Rukszenice – Sochaczew) [in Polish].
28. *Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi (1913)*. II wydanie. Lwow, 1912 [in Polish].
29. *Skorowidz wszystkich miejscowosci polozonej w Krolestwie Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestem Krakowskiem (1868)*. Lwow, 272. [in Polish].
30. Zięba, A. (n. d.). Michał Wit Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=Micha%20Wit_Torosiewicz [in Polish].
31. Zięba, A. (n. d.). Teodor Jan Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php/Teodor_Jan_Torosiewicz [in Polish].

32. Zięba, A. (n. d.). Mikołaj Henryk Torosiewicz. *Wiki. Ormianie – wolna encyklopedia Ormian w Polsce*. URL: https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=Miko%C5%82aj_Henryk_Torosiewicz [in Polish].

*Стаття: надійшла до редакції 13.04.2024
доопрацьована 02.06.2024
прийнята до друку 09.08.2024*

**FROM THE HISTORY OF THE RESORTS OF HALYCHYNA:
HYDROTHERAPY HOSPITAL IN THE TOWN SASIV
OF ZOLOCHIV POVIT**

Oksana Stetsyuk, Roman Lozynskyy

*Ivan Franko National University of Lviv,
41, P. Doroshenko St., Lviv, Ukraine, 79007
e-mail: oksana.stetsyuk@lnu.edu.ua, roman.lozynskyy@lnu.edu.ua*

The article develops regional and urban studies related to the study of the recreational economy of Halychyna in the second half of the 19th - the first half of the 20th centuries. The purpose of the research is to analyze the prerequisites for the emergence and operation of a health facility in the town of Sasiv, Zolochiv region, which used to be a part of Austria-Hungary. The emergence of the hydrotherapy hospital in Sasiv is connected with of the Torosevychs (Polonized Armenians) the famous family in Halychyna. It is not known exactly when the medical institution itself was opened, in 1865 or a little later. The first found advertisement of the water clinic in the Lviv publication «Gazeta Narodowa» is dated 1868.

The water hospital in Sasiv was the only balneological institution in the county at the end of the 19th century. The institution functioned the most actively in the 1880s and functioned until the start of hostilities on the territory of Halychyna during the First World War. It was established that the Sasiv hydrotherapy resort had a developed material and technical base for the treatment and relaxation of guests. Well-known doctors who knew modern methods of recovery and rehabilitation worked here (Franciszek Medway, Henrik Ebers) at that time. Water treatments (shower, massage), bathing in the Bug River, mud treatment, exposure to a quartz lamp, gymnastic exercises, etc., were used in the water hospital.

The institution did not work during all year, but was opened for visitors from May to October every year. Those who wanted to improve their health could stay in the houses of the hydro-dispensary or in guest villas in the town and in the suburbs. The medicinal water facility required a significant amount of vegetables and fruits, dairy products, that is why such industries as horticulture, horticulture, and dairy farming had developed in Sasiv and surrounding villages. The water hospital was an important source of income for local residents. The infrastructure of the sanatorium, price policy, medical staff are described. The role and place of the sanatorium in the recreation system of Halychyna at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries was established.

Keywords: health resort, Sasiv, town, health resort, sanatorium, spa treatment, mineral waters, balneology, Halychyna.